

Peter KROPE
Niemcy

UCZENIE SIĘ ROZUMIENIA OCENY OPISOWEJ WYNIKI BADANIA OBEJMUJĄCEGO RODZICÓW UCZNIÓW SZKOŁY PODSTAWOWEJ

1. PROBLEM BADAWCZY

W we wszystkich landach Republiki Federalnej Niemiec w ostatnich latach ograniczono zastosowanie skali stopni szkolnych (ang. *graded educational report*). W zastępstwie, jako jedną z alternatyw, zaproponowano ocenę opisową (ang. *commented educational report*)¹.

Niektórzy rodzice aprobują ocenę opisową, jednakże zdecydowana ich większość jej nie uznaje. Badanie wykazało, iż ponad 90% rodziców uczniów szkoły podstawowej landu Szlezwig-Holstein życzyło sobie, aby w stosunku do ich dzieci posługiwano się raczej skalą stopni szkolnych aniżeli oceną opisową (por. *Parent's advisors report 1995*).

Nierzadko rodzice opowiadają się za tym, co chętnie określają jako „stopnie szkolne na dobrym starym świadectwie”. Jest to kwestia problematyczna z uwagi na to, iż z reguły rodzicom brakuje wiadomości z tego zakresu. Na ogół nie potrafią oni ani zinterpretować ani też opisać sposobu funkcjonowania czy to tradycyjnych stopni, czy nowoczesnej oceny opisowej. Często zakładają po prostu, iż mają do czynienia z oceną zawsze wtedy, gdy podana jest cyfra. Prowadzi to do wypowiedzi w postaci „Kasia otrzymała 3 z matematyki”. Nie mają zaś pewności, co mają rozumieć przez wypowiedź, w której pojawia się sformułowanie słowne: „Kasia otrzymała trójkę z matematyki”.

Znaczenie badania przeprowadzonego w Szlezwiku-Holsztynie wykracza poza granice tego landu. Rodzice, którzy zamierzają samodzielnie określić właściwą formę świadectwa szkolnego, muszą podjąć się odszukania rzetelnych informacji, które uzasadnią podjęty przez nich wybór. Pytanie, w jakim stopniu to poszukiwanie można wesprzeć współpracując z rodzicami, poddano empirycznemu badaniu, zaś w niniejszym opracowaniu stanowi kluczowy problem.

2. BADANIE WDROŻENIOWO-EWALUACYJNE

Podstawę pracy stanowi program badawczy zrealizowany w przeciągu kilku lat, a zakończony w kwietniu r. 2000 wspomnianym powyżej badaniem. Program nosił nazwę „Świadectwo

¹ Te dwa rodzaje oceny w tekstach niemieckich autor określa kolejno jako *Zifferzeugnis* (dosł. ocena cyfrowa) oraz *Berichtzeugnis* (dosł. ocena w postaci sprawozdania). Zachowanie w języku polskim paralelizmu w stosunku do dwóch rodzajów ocen ze względów stylistycznych nie jest możliwe [przyp. tłum.].

szkolne 2000 — ocena opisowa jako metoda konstruktywistycznego pomiaru dydaktycznego” (por. Kropé 1996, 1997, 2000; Kropé i in. 2000). Jego podstawą teoretyczną był ten konstruktywizm, który ze względu na swoje geograficzne pochodzenie znany jest jako konstruktywizm szkoły w Erlangen (Kamlah, Lorenzen 1973; Lorenzen 1987).

Na podstawie spostrzeżeń poczynionych w toku wcześniejszych badań zespół przyjął, iż różnice w poglądach rodziców na temat oceny opisowej mają swoje dwa podstawowe źródła: pierwszym jest brak odpowiednich informacji, drugim zaś — brak jednorodności w odniesieniu do szkolnych świadectw.

W celu upowszechnienia informacji wśród rodziców przygotowano dla nich wykład. Wskazywał on na pięć zasadniczych kwestii:

- 1) podstawy prawne,
- 2) historyczny rozwój świadectwa szkolnego,
- 3) tradycyjna ocena cyfrowa,
- 4) nowoczesna ocena opisowa,
- 5) pytania badawcze z zakresu metodologii pomiaru dydaktycznego.

Druga z powyższych kwestii dotyczy problemu niezgodnych celów (ang. *incompatible purposes*). Wyszliśmy z założenia, iż różnice w poglądach na temat oceny opisowej mają swoje korzenie w niezgodności celów, którym, w przekonaniu rodziców, ma służyć świadectwo szkolne. Cele określaliśmy jako „niezgodne” wówczas, gdy nie można było osiągnąć ich jednocześnie, gdy to, czego jedna grupa rodziców oczekiwała od szkoły nie było spójne z oczekiwaniami innej grupy rodziców. Przykład niespójnych celów można odnaleźć w historycznej dyskusji na temat funkcji szkoły i świadectwa szkolnego. Według niektórych podręczników pedagogiki tradycyjne wymaganie od uczniów umiejętności oraz osiągnięć pozostaje w sprzeczności z ideą wolnego kształtowania indywidualności (por. Furck 1972).

Na podstawie teorii konstruktywizmu opracowaliśmy metodę, która po wyzbyciu się dogmatyzmu i bezpodstawnych założeń pozwala osiągnąć porozumienie w przypadku niezgodności celów (por. Klare, Kropé 1977). Nasza metoda zakładała konsultacje oparte na dialogu. Celem badania była próba uzyskania w toku dyskusji pomiędzy rodzicami porozumienia co do formy świadectwa, które zostałyby przyjęte w zasadzie przez wszystkich rodziców uczniów szkoły podstawowej.

Dla sprawdzenia efektów zastosowanej procedury skonstruowano kwestionariusz (patrz ryc. 1). Stopień aprobaty (ang. *agreement*) wobec oceny opisowej zmierzono przez zadanie ośmiu pytań, które pozwoliły również zmierzyć stopień niechęci doń (ang. *doubt*) przy zastosowaniu tych samych ośmiu pozycji. Kwestionariusz miał dostarczyć odpowiedzi na proste pytanie: „Co Pan/Pani myśli na temat oceny opisowej?” Na pytanie można było udzielić odpowiedzi „tak” lub „nie” poprzez wskazanie wśród nich odpowiedniej.

Kwestionariusz nawiązuje do konsultacyjnych sesji kursu, w którego toku przy różnych okazjach wyrażano aprobatę bądź niechęć. Pozwoliło to stwierdzić, w jak wielu sytuacjach respondent wyraził aprobatę oraz niechęć, a także umożliwiło przedstawienie wyniku na skali punktowej od zera do ośmiu (w odniesieniu tak do aprobaty, jak i niechęci).

W toku naszego badania przyjęliśmy pewne założenia, które pozwoliły nam w racjonalny sposób poradzić sobie z rozbieżnościami zdań na temat oceny opisowej. Następnie przyjrzelśmy się wynikom poczynionych działań. Mamy tu zatem do czynienia z procedurą

Polecenie

Prosimy o wskazanie odpowiedzi (stosując znak ✓) wyrażającej Pana/Pani opinię na temat oceny opisowej. Jeśli ani „tak” ani „nie” jej nie odpowiada, należy zaznaczyć pozycję najbliższą stosunkowi Pana/Pani.

Co Pan/Pani myśli na temat oceny opisowej?

TAK

NIE

Jestem jej zwolennikiem

Jestem jej przeciwny/a

Jestem za jej użyciem

[itd.]

Ryc. 1. Kwestionariusz dotyczący ocen opisowych (fragment)

o charakterze empirycznym, którą można rozumieć jako połączenie badań wdrożeniowych oraz ewaluacyjnych (por. Bortz, Döring 1995, 95).

3. PRACA Z RODZICAMI

Postawiliśmy następującą hipotezę: wdrożenie (ang. *intervention*) podwyższa poziom aprobaty oraz obniża poziom niechęci wobec oceny opisowej [podkr. tłum.].

Zaplanowaliśmy badanie wstępne oraz końcowe, z udziałem grupy eksperymentalnej oraz kontrolnej. Jego projekt można przedstawić graficznie w następujący sposób:

Grupa eksperymentalna	$X \rightarrow Y_1$
\mathbb{R}	
Grupa kontrolna	$-X \rightarrow Y_2$

gdzie X odnosi się do wdrożenia pomiędzy badaniem wstępnym a końcowym, znak negacji $-$ oznacza brak wdrożenia, Y odnosi się do zmiany w stopniu aprobaty oraz niechęci pomiędzy badaniem wstępnym a końcowym, zaś strzałka \rightarrow do (hipotetycznego) czynnika przyczynowego. Przekreślone \mathbb{R} (\mathbb{R}) oznacza, iż grup nie poddano randomizacji. Jako że grupy nie stanowią prawdziwej próby losowej, a także nie były przedmiotem doboru losowego czy też randomizacji, mamy tu do czynienia ze schematem quasi-eksperymentalnym.

Osoby, wśród których przeprowadzone zostało badanie, pozyskaliśmy w następujący sposób: wychodząc naprzeciw potrzebie informacji, zaistniałej po wprowadzeniu nowej formy świadectwa szkolnego, członkowie rady rodzicielskiej zaprosili mnie wraz z zespołem badawczym na jedno z rodzicielskich zebrań. W trakcie letniego semestru r. 1999 uczestniczyliśmy łącznie w czterech zebraniach rodzicielskich, z których każde

miało miejsce w innej części landu, celem uzyskania maksymalnej reprezentatywności próby populacji.

W celu uzyskania porównywalności wyników wdrożenia poddano standaryzacji. Obejmowały one wykład oraz następującą po nim dyskusję. Czas tych działań ograniczony był w każdym przypadku do dziewięćdziesięciu minut. Kwestionariusz rozprowadzany był tak przed, jak i po całym wydarzeniu.

W tabeli 1 przedstawiono wyniki grupy kontrolnej. W rezultacie, zgodnie z przewidywaniami, punktacja uzyskana w ramach badania wstępnego nie różni się znacząco od uzyskanej w ramach badania końcowego.

TABELA 1

	Badanie wstępne		Badanie końcowe	
	aprobata	niechęć	aprobata	niechęć
\bar{X}	5,9	1,99	5,9	2,1
s	3,1	2,8	3,1	2,8
n	78	78	79	79

* Grupa kontrolna, w której na początku zastosowano kwestionariusz, następnie, po upływie 90 minut, podczas których nie czyniono żadnych uwag co do oceny opisowej, kwestionariusz rozprowadzono powtórnie. Grupa kontrolna obejmowała studentów Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu w Kilonii, w ramach drugiego seminarium ze statystyki. \bar{X} oznacza średnią arytmetyczną, s — odchylenie standardowe, n — liczbę respondentów. Różnice w wartościach uzyskanych po 90 minutach w stosunku do wartości uzyskanych w badaniu wstępnym nie są istotne.

W tab. 2 przedstawiono wyniki grupy eksperymentalnej. Należy tu zaznaczyć, iż na początku wyniki uznaliśmy za niewiarygodne, podejrzewając błędy w obliczeniach. Po pięciu latach widać jednakże, że uzyskane wyniki dokumentują niepowodzenie zespołów badawczych zaangażowanych w poprzednie badania. Zastosowanie ankiety wśród rodziców przyniosło następujący rezultat: różnice zaistniałe pomiędzy badaniem wstępnym oraz końcowym nie są istotne. Pomijając ich dokładne oszacowanie, można łatwo zauważyć, iż po wysłuchaniu wykładu niechęć rodziców wobec oceny opisowej — w przeciwieństwie do postawionej hipotezy — wzmożła się jeszcze bardziej [podkreślenie tłum.].

TABELA 2

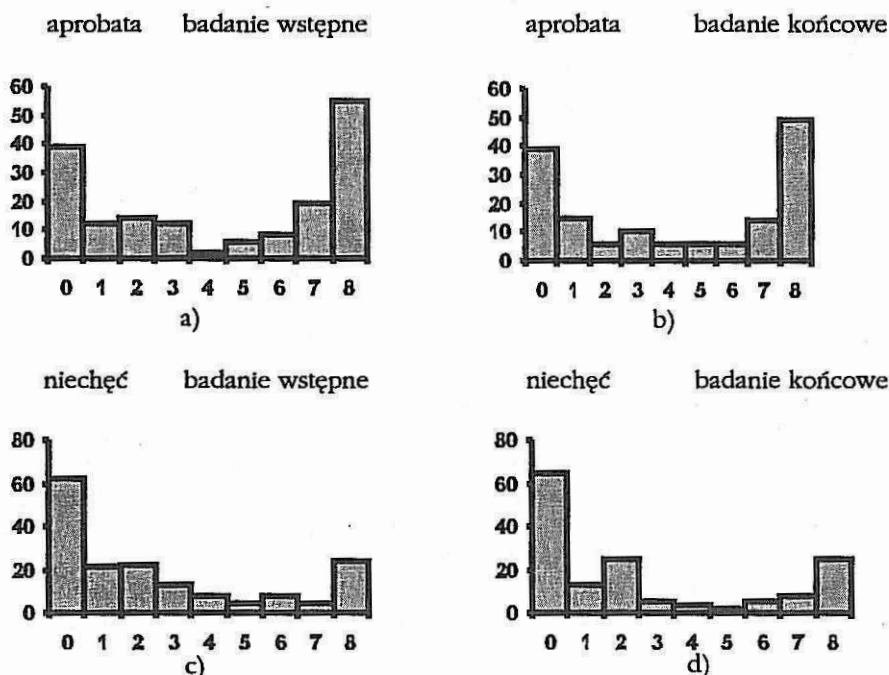
Grupa eksperymentalna*

	Badanie wstępne		Badanie końcowe	
	aprobata	niechęć	aprobata	niechęć
\bar{X}	4,39	2,55	4,43	2,76
<i>s</i>	3,16	2,71	3,25	2,87
<i>n</i>	166	166	151	151

* Objaśnienie jak w tabeli 1. Różnice pomiędzy wartościami uzyskanymi przed wykładem w stosunku do wartości uzyskanych po wykładzie nie są istotne.

Nieco inna prezentacja danych przedstawia taki sam wynik. Ryc. 2a)–d) zawierają surowe wyniki punktowe grupy eksperymentalnej przed wykładem oraz po wykładzie. Ryc. 2a) oraz 2b) obrazują aprobatę, zaś ryc. 2c) oraz 2d) niechęć.

Ryc. 2a) oraz 2d) przedstawiają zróżnicowanie poglądów rodziców na temat świadectw szkolnych. Wdrożenie nie wpłynęło w najmniejszym stopniu na ich zmianę.

Ryc. 2. Grupa eksperymentalna (wyniki surowe). Aprobata: ryc. a) i b). Niechęć: ryc. c) i d). Badanie wstępne: ryc. a) i c) (lewa kolumna, *n* = 166). Badanie końcowe: ryc. b) i d) (prawa kolumna, *n* = 151)

4. SZKOLENIE NAUCZYCIELI

Hipoteza badawcza, przyjmująca iż wdrożenie podwyższa aprobatę oraz obniża niechęć wobec zastosowania oceny opisowej, okazała się nieprawdziwa. Ażeby móc interpretować pozyskane dane oraz uzyskać rozpoznanie mogące przydać się w przyszłości we współpracy z rodzicami, przeprowadziliśmy kolejne badanie w ramach warsztatów z zakresu doskonalenia nauczycieli. Ze względu na wysokie koszty towarzyszących doskonaleniu badań w spotkaniu wzięło udział zaledwie dziesięciu uczestników. Tematem warsztatów był program kształcenia w dziedzinie dokonywania ocen opisowych. Czas przeznaczony na spotkanie wynosił dokładnie trzy godziny.

W tab. 3 zawarto wyniki tego badania. Podczas gdy wartości uzyskane po spotkaniu w odniesieniu do aprobaty jedynie nieznacznie różnią się od wartości uzyskanych przed spotkaniem, to pod względem wyrażonej niechęci można zaobserwować istotny spadek. Niemniej różnice w wartościach uzyskanych po spotkaniu w stosunku do odpowiednich wartości sprzed spotkania nie są istotne, jeśli przyjmiemy zwyczajowe kryteria. Jednakże różnica w wartościach określających niechęć jest istotna przy $\alpha = 16\%$ w teście jednostronnym.

TABELA 3

Personel nauczycielski. Warsztaty doskonalące dla pracowników
Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu w Kilonii*

	Badanie wstępne		Badanie końcowe	
	Aprobata	Niechęć	Aprobata	Niechęć
\bar{X}	6,67	2,89	6,88	2,13
s	1,58	1,76	1,73	1,25
n	9	9	8	8

* objaśnienie jak w tabeli 1. Wymagany czas: 3 godziny

Wartości przedstawione w tabeli 3. zinterpretowaliśmy następująco: w porównaniu z tab. 1 oraz 2, wartość wyjściowa dla aprobaty u nauczycieli jest wyraźnie wysoka, przy $\bar{X} = 6,67$. Może być to zatem rezultat tzw. efektu pułapu (ang. *ceiling effect*) sprawiającego, iż interesujące nas wartości nie mogły już znacznie wzrosnąć. Z drugiej strony można zaobserwować wyraźny spadek niechęci. Porównanie wykorzystanego czasu w przypadku zebrania rodziców (półtorej godziny) z czasem spotkania poświęconego doskonaleniu (trzy godziny) prowadzi do następującego przypuszczenia: zmiana poglądów byłaby osiągalna, gdyby wzrosły fundusze na przeprowadzenie wdrożeń.

Niemniej można by oczekiwać, iż wydłużenie czasu z 1,5 do 3 godzin oraz wprowadzenie elementów pomiaru dydaktycznego doprowadzi do podniesienia kompetencji rodziców. Proponujemy zatem uprzednie przeprowadzenie szkolenia personelu nauczycielskiego, zanim podjęte zostanie kształcenie rodziców.

Na zakończenie w ostatniej części badania spróbowaliśmy uzyskać informację dotyczącą optymalnego układu treści spotkania w ramach doskonalenia w zakresie oceny opi-

sowej. W tymże celu odnieśliśmy się do odpowiednich obserwacji, poczynionych w toku wcześniejszych badań. Stwierdziliśmy bowiem, iż nasi słuchacze byli pełni obaw wówczas, gdy w naszych wykładach korzystaliśmy z równań, wzorów oraz odpowiedniej terminologii. Ażeby potwierdzić te spostrzeżenia, sformułowaliśmy hipotezę: po sesji na temat oceny opisowej, utrzymanej w wysoce teoretycznym tonie, respondenci wyrażaliby mniejsze poparcie oraz wzmożoną niechęć wobec tej formy świadectwa szkolnego, aniżeli czynili to przed taką sesją. Naszą hipotezę przetestowaliśmy w toku trzygodzinnego spotkania z zakresu dokształcania. Podczas tych warsztatów podstawy oceny opisowej były niemal wyłącznie na szczeblu epistemologicznym.

W tab. 4 przedstawiono wyniki. Zgodnie z oczekiwaniami poziom aprobaty obniżył się, zaś poziom niechęci wzrósł. Wynik ten można przypisać abstrakcyjnej i sformalizowanej formie prezentacji. Z uwagi na ten wynik proponujemy, ażeby w przyszłości podczas doskonalenia z zakresu oceny opisowej na pierwszy plan wysunięta została praktyczność omawianego zagadnienia. Jednocześnie należy zachować podejście konstruktywistyczne przez wzgląd na to, iż dostarcza ono teoretycznego rozwiązania problemu niespójności celów.

TABELA 4

Studenci kierunków nauczycielskich (przygotowujący się do nauczania w szkole podstawowej oraz niższych klasach szkoły średniej) na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu w Kilonii*

	Badanie wstępne		Badanie końcowe	
	aprobata	niechęć	aprobata	niechęć
\bar{X}	6,05	1,95	4,82**	3,18***
s	2,99	1,8	3,19	2,51
n	21	21	17	17

* Objasnienia jak w tabeli 1. Wartości oznaczone gwiazdką uzyskane po spotkaniu istotnie różnią się od odpowiednich wartości sprzed spotkania (** $\alpha = 15\%$; *** $-\alpha = 5\%$, w obydwu przypadkach testy jednostronne)

5. STRESZCZENIE

Celem badania była próba podwyższenia stopnia aprobaty przez rodziców wobec oceny opisowej oraz obniżenia stopnia ich niechęci do niej. Nie udało nam się tego celu osiągnąć.

Dane (ryc. 2) prowadzą do oczekiwań silnego zróżnicowania poglądów rodziców na temat oceny opisowej.

Z poczynionych obserwacji wyprowadziliśmy trzy następujące sugestie dotyczące dalszej współpracy z rodzicami w zakresie ocen opisowych:

1) Jedno 90-minutowe spotkanie mające na celu poinformowanie rodziców, a także umożliwienie dialogu oraz zadania pytań jest niewystarczające. Przeznaczone na to środki muszą wzrosnąć, jeśli działania takie mają zakończyć się sukcesem.

2) Współpracę z rodzicami w zakresie oceny opisowej winno poprzedzać szkolenie nauczycielskiego personelu. Jak tylko nauczyciele zdobędą odpowiednie kompetencje z omawianej dziedziny, można rozpocząć solidną współpracę z rodzicami. W toku dyskusji z rodzicami nauczyciele mogą przekazywać swoją wiedzę z zakresu pomiaru dydaktycznego, stanowiącą konieczny warunek pełnego rozumienia ocen opisowych.

3) Przyjęte w toku badania założenia wykształcone zostały w ścisłym związku z Konstrukttywizmem Szkoły w Erlanger. Dalsze badania powinny również oprzeć się na tej teorii. Nie istnieje bowiem żadna inna zastępcza metoda, która pozwalałaby uporać się z zasadniczym problemem — niespójnością celów. Ponadto niezwykle istotne, ażeby w toku szkolenia nauczycielskiego personelu w pierwszej kolejności przedstawiona została praktyczna strona omawianego zagadnienia.

Te trzy sugestie sformułowano jako hipotezy do wykorzystania w toku dalszej współpracy z rodzicami. Wymagają one jednak dalszej weryfikacji.

tłum. Michał Daszkiewicz
Uniwersytet Gdański

LITERATURA

- Bortz J., Döring N., 1995, *Forschungsmethoden und Evaluation*, wyd. 2., Berlin.
- Furck C.-L., 1972, *Das pädagogische Problem der Leistung in der Schule*, wyd. 4., Weinheim.
- Kamlah W., Lorenzen P., 1973, *Logische Propädeutik. Vorschule des vernünftigen Redens*, wyd. 2., Mannheim.
- Klare Th., Kroppe P., 1977, *Verständigung über Alltagsnormen. Der rationale Dialog — das Verfahren einer undogmatischen Rechtfertigung von Verhaltensnormen. Ein Kursprogramm für den Sekundarstufenunterricht*. München.
- Kroppe P., 1996, *Konstruktive pädagogische Diagnostik*. Münster-New York.
- Kroppe P., 1997, *Die konstruktive Interpretation. Ein Beitrag zur Verbesserung der Objektivität verbaler empirischer Aussagen*, [w:] J. Thonhauser, F. Riffert (hrsg.), *Evaluation heute — zwölf Antworten auf aktuelle Fragen*, „Braunschweiger Studien zur Erziehungs- und Sozialarbeit“ 36, Braunschweig, s. 187–198.
- Kroppe P., 2000, *Das Berichtszugnis im Dialog*, „Grundschule“ 9 (w druku).
- Kroppe P., Petersen P., 1999, *Handlungsschemata. Der konstruktive Beitrag zur Lösung des Körper-Geist-Problems*, wykład wygłoszony 27 IX 1999 z okazji 58. konferencji grupy roboczej zajmującej się doświadczalnymi badaniami pedagogicznymi w Norymberdze.
- Kroppe P., Petersen P., Steingraber J., Friedrich B., Grass A., Kalpen O., 1999, *Ziffernzugnis versus Berichtszugnis. Zur Lerneffektivität bei quantitativen und qualitativen Aussagen*, [w:] H. Giest, G. Scheerer-Neumann (red.), „Jahrbuch Grundschulforschung“, Weinheim, s. 299–313.
- Lorenzen P., 1987, *Lehrbuch der konstruktiven Wissenschaftstheorie*, Mannheim.
- MBWFK. Schl.-H., 1998 — Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Forschung und Kultur des Landes Schleswig-Holstein „Nachrichtenblatt des Ministeriums für Bildung, Wissenschaft, Forschung und Kultur des Landes Schleswig-Holstein“, Ausgabe Nr. 13/1998, Beilage: *Schule aktuell*, Kiel.
- Parents Advisors Report, 1995 — *Landeselternbeirat für Grund-, Haupt- und Sonderschulen in Schleswig-Holstein: Landeselternbeirat fordert weiter Noten in der Grundschule*, Gleschendorf (nieopublikowane, dedykowane Elisabeth Pier z Gleschendorfu).